

ШҮҮХЭЭС ӨСВӨР НАСНЫ ХҮНД ХОРИХ ЯЛ ОНОГДУУЛСАН ШҮҮХИЙН ШИЙТГЭХ ТОГТООЛ БИЕЛҮҮЛЭХИЙГ ХОЙШЛУУЛАХ ЭРХ ЗҮЙНЗОХИЦУУЛАЛТЫН ШИНЭЧЛЭЛ

UPDATE OF LEGAL REGULATION TO DELAY ENFORCEMENT OF COURT SENTENCES OF JUVENILE PERSONS

С.Бямба-Эрдэнэ

*ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны
сургуулийн багш, ахлах дэслэгч*

Товч агуулга: Өсвөр насны хүнд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулах эрх зүйн зохицуулалт, өсвөр насны хүний эрх зүйн байдлыг Эрүүгийн хуульд ялтан гэж томьёолж, ял эдэлж байгаа гэсэн эрх зүйн дагаврыг бий болгосон. Өсвөр насны ялтанг ерөнхийд нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хяналтад даатган орхиж байгааг өөрчлөх, Хүүхдийн асуудал хариуцсан төрийн байгууллагын¹³⁹ оролцоог нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчинг хэрхэн бүрдүүлэх талаар санал боловсруулсан.

Abstract: The legal regulation of delaying the execution of the sentence of the court that sentenced the juvenile to imprisonment, the legal status of the juvenile is formulated as a convict in the Criminal Code, and the legal consequences of serving the sentence have been created. Conclusions and suggestions are expressed on how to change the fact that juvenile convicts are generally left under the control of the Court's enforcement agency, and how to reflect the participation of the state organization responsible for children's issues in the legal environment.

Түлхүүр үг: Өсвөр насны хүн¹⁴⁰, гэмт хэрэг¹⁴¹, Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага¹⁴², Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо¹⁴³, Хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын хөгжлийн газар;

¹³⁹ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, УБ., 2015 он., 8.7 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт "...Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хүүхдийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хэрэгжүүлнэ..." гэжээ.

¹⁴⁰ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, УБ., 2015 он. 6.2 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт "...Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван дөрвөн насанд хүрсэн ба арван найман насанд хүрээгүй хүнд ял оногдуулахгүйгээр энэ хуульд заасан хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэж болно..." гэж.

Мөн хуулийн 6.2.4 дэх хэсэгт "...Энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан өсвөр насны хүн сэтгэцийн хөгжлийн хоцрогдлын улмаас өөрийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн хууль бус шинж, түүний улмаас учрах хор уршгийг бүрэн хэмжээгээр ухамсарлах чадваргүй бол ял оногдуулахгүй байж болно..." гэжээ.

¹⁴¹ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, УБ., 2015 он. 2.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "...Энэ хуулийн тусгай ангид заасан нийгэмд аюултай гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйг гэмт хэрэгт тооцно..." гэж заажээ.

¹⁴² Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, УБ., 2015 он. 8.5 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "...Өсвөр насны хүнд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлэх сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нөхцөлийг хуулиар тогтооно..." гэж, мөн хуулийн 8.5.3 дахь хэсэгт "...Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад ял эдэлж байгаа өсвөр насны хүнд ерөнхий, мэргэжлийн боловсрол, хөдөлмөрлөх, амьдрах ухааны дадал олгох сургалт зохион байгуулна. Хорих ял эдэлж байгаа өсвөр насны хүнээр хөдөлмөр эрхлүүлэхгүй..." гэж тус тус заажээ.

¹⁴³ Монгол Улсын Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, УБ., 2016 он., 4 дүгээр зүйлийн 4.1.3 дахь хэсэгт зааснаар "...Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо" гэж гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн гэж сэжиглэгдэж, мөрдөн шалгагдаж байгаа, эсхүл гэмт хэргийн гэрч, хохирогч болсон, гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлсэн, албадлагын арга хэмжээг авагдсан, зөрчил үйлдэж шийтгэгдсэн хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх мэргэжлийн байгууллагын төлөөлөл бүхий орон нутгийн нэгжийг..." хэлнэ.

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны 12 дугаар сарын 06-ны өдрийн А/190, А/280 дугаар хамтарсан тушаалын хавсралтаар "Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны бүрэлдэхүүн, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журам"-ыг баталсан.

Хууль зүйн хороо, түүний Ажлын алба нь Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомж, энэ журамд заасан үүргээ хэрэгжүүлэхдээ хүүхдийн эрүүл мэнд, ёс суртахуун, сэтгэцийн онцлогийг харгалзаж хүүхдийн нас биед тохирсон, хүсэл сонирхолд нийцсэн зөвлөгөө, тусалцаа, дэмжлэг үзүүлж, үйлдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн хор уршгийг нь ухамсарлуулах, бусдад учруулсан хохирол, гэм хорыг

Keywords: Adolescent, crime, special training and education organization, legal committee for children's rights, child, family and youth development department;

Удиртгал

Монгол Улсад 2022 онд 14-17 насны нийт 1,540 хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдсон бол 2023 оны 4 дүгээр сарын байдлаар 14-17 насны хүүхдээс гэмт хэрэгт 346 хүүхэд холбогдож, 14-17 насны 499 хүүхэд хохирч, гэмт хэргийн улмаас нийт 767 хүүхэд гэмтсэн талаарх мэдээллийг Цагдаагийн ерөнхий газраас өгсөн.¹⁴⁴

“Хүүхэд гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, бие махбодын шийтгэл, сэтгэл санааны дарамт, үл хайхрах болон мөлжлөгийн аливаа хэлбэрээс нийгмийн бүх орчинд хамгаалагдах эрхтэй” гэж Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд¹⁴⁵ заасан боловч шүүхээс хорих ял оногдуулсан шүүхийн тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан өсвөр насны хүнийг хамгаалах, хүмүүжүүлэхэд Хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын хөгжлийн газар, хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны оролцоог Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд тусгайлан зааж өгөөгүйгээс хүүхдийн эрх ноцтой зөрчигдөж байна.

Мөн “Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл гэдэг нь хэн нэг этгээд өөрийн хүч, эрх мэдэл, бие махбодын болон бусад давуу байдлаа ашиглан хүүхдийн халдашгүй дархан байх эрх, эрх чөлөөг зөрчиж, гэм хор учруулсан, эсвэл учруулахаар завдсан, түүнийг хамгаалах болон урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ аваагүй үйлдэл эс үйлдэхүйг хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл гэнэ”¹⁴⁶ гэж тодорхойлсноор бол эцэг, эх салах¹⁴⁷, хараа хяналт муу тавих, бие махбод, эрүүл мэнд, сэтгэл санаа, боловсролын хувьд үл хайхрах байдал гарган анхаарал бага тавьснаас өсвөр насны хүүхдүүд гэмт хэрэг үйлдэж, ял шийтгүүлэх явдал түгээмэл байна.

Жендерийн эрх тэгш байдлын тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2 дахь хэсэгт “...Эрэгтэй, эмэгтэй хүний гэрлэх, гэрлэлтийн гэрээ байгуулах, өөрчлөх, гэрлэлтээ сайн дураараа цуцлуулах, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, гэр бүлийн харилцаанд оролцох зэрэг хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихийг хориглоно.” гэж заасан. Гэвч хүүхдүүдийн өссөн

арилгахад хүүхдийг оролцуулах, гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэсэн шалтгаан нөхцөлийг арилгах, сөрөг нөлөөнөөс тусгаарлах зэрэг арга хэмжээг хууль тогтоомжид заасан хүрээнд нийцүүлэн авна.

Хууль зүйн хороо нь аймаг, дүүрэгт гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн гэж сэжиглэгдэж, мөрдөн шалгагдаж байгаа, эсхүл гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлсэн, албадлагын арга хэмжээ авагдсан, зөрчил үйлдэж шийтгэгдсэн хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх ажлыг зохион байгуулна. Мөн Хүүхэд хамгааллын тухай хуульд заасны дагуу Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн үйлчлэлд хамаарахгүй хүүхдэд энэ журамд заасны дагуу тусалцаа үзүүлэн, зөвлөгөө өгч, эрх ашгийг нь хамгаална.

Хууль зүйн хорооны дарга нь тухайн аймаг, дүүргийн Засаг даргын орлогч байна.

Хууль зүйн хорооны гишүүнээр дараах алба хаагч, иргэн ажилладаг. Үүнд:

1. Аймаг, дүүрэг дэх шүүхийн Тамгын газрын дарга;
2. Аймаг, дүүргийн Прокурорын газрын ерөнхий прокурор;
3. Аймаг, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын нарийн бичгийн дарга;
4. Аймаг, дүүргийн хууль, эрх зүйн асуудал хариуцсан нэгжийн дарга;
5. **Аймаг, дүүргийн хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал хариуцсан газар /хэлтэс/-ын дарга;**
6. Аймаг, дүүргийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга;
7. Аймаг, дүүргийн боловсролын асуудал хариуцсан газар /хэлтэс/-ын дарга;
8. Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн асуудал хариуцсан газар /хэлтэс/-ын дарга;
9. Аймаг, дүүргийн хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээ хариуцсан газар /хэлтэс/-ын дарга;
10. Аймаг, дүүргийн Цагдаагийн газар /хэлтэс/-ын дарга;
11. **Аймаг, дүүргийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар /хэлтэс/-ын дарга;**
12. Хүний эрхийн Үндэсний комиссын орон нутаг дахь ажилтан;
13. Өмгөөлөгчдийн холбооны аймаг, дүүргийн салбар зөвлөлийн дарга /зөвшилцсөнөөр/;
14. **Аймаг, дүүрэгт гэр бүл, хүүхдийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагын төлөөлөл /зөвшилцсөнөөр/;**
15. Аймаг, дүүргийн хүүхдийн элч /зөвшилцсөнөөр/.

¹⁴⁴ <https://police.gov.mn/a/6556>;

¹⁴⁵ Монгол Улсын Хүүхдийн эрхийн тухай хууль., УБ., 2016 он. 7 дугаар зүйлийн 7.1 дахь хэсэг;

¹⁴⁶ Ю.Бадамханд. Жендерт суурилсан гэр бүлийн хүчирхийлэл., УБ., 2016 он

¹⁴⁷ <http://www.nisilel.cd.gov.mn/page/1466.shtml?sel=1657> Нийслэлийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын 2016-2018 оны 3 жилийн мэдээгээр Монгол Улсад жилд 15000 гэрлэгч гэр бүлээ цуцлуулсан.

гэр бүлийн орчин, амьдарч байгаа газар, найз нөхөд, эцэг, эх нь салсан, үл хайхрах байдлыг анхаарах хэрэгтэй.

Нийслэлийн хэмжээнд 2022 оны 12 сарын байдлаар хорих ял оногдуулсан шүүхийн тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан нийт 74 ялтан, үүнээс 38 хүүхэд, 2023 оны 5 дугаар сарын 12-ны өдрийн байдлаар нийт 56 ялтан, үүнээс 32 өсвөр насны ялтан хяналтад байна.¹⁴⁸

Үүнээс хорих ял оногдуулсан шүүхийн тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаа дууссан 2022 онд 18 хүүхэд, 2023 оны 4 дүгээр сарын байдлаар 10 хүүхдийн хяналтын хугацаа дууссан байна.¹⁴⁹

Мөн 2023 оны 5 дугаар сарын 12-ны өдрийн байдлаар Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж байгаа өсвөр насны нийт 32 хоригдол байгаагаас 15 эрэгтэй, 1 эмэгтэй өсвөр насны хоригдол анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээс оногдуулсан хорих ялыг зан нөлөөлөх сургалтад хамрагдах үүрэг хүлээлгэхгүй хойшлуулсан хугацаанд¹⁵⁰ дахин гэмт хэрэг үйлдэж хорих ялыг биечлэн эдэлж байна.

Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо 21 аймаг, 9 дүүрэгт үйл ажиллагааг нийт хүүхдэд хүртээмжтэй явуулах ёстой боловч зөвхөн тэнссэн, хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан өсвөр насны этгээдэд чиглэсэн арга хэмжээг Хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын хөгжлийн газраар дамжуулан тасралтгүй явуулж, анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаанд тухайн өсвөр насны хүнд нөлөөлөх ажил сургалт явуулдаггүй, анхаарч үздэггүйг анхаарах цаг ирсэн.

Тус хорооны үйл ажиллагаа хангалтгүй, хорооны гишүүдээс шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага Монгол Улсын хэмжээнд Их үйлсийн бүтээмж сургалтын төв төрийн бус байгууллагатай хамтран хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны хүнд сургалтыг нэр төдий явуулж байна.

Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны гишүүн Хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын хөгжлийн газраас анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж, хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны хүнийг тоодоггүй, анхаарч арга хэмжээ авдаггүй. Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд зааснаар хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг зөвхөн хүүхдийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хэрэгжүүлэхээр тусгайлан зааж, өсвөр насны хүнд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулах хугацаанд зөвхөн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хяналт тавихаар зааснаас болоод анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүүхдүүд мэргэжлийн байгууллагын тусламж дэмжлэггүй үл хайхрагдаж байна.

Шүүхээс анх удаа гэмт хэрэг¹⁵¹ үйлдсэн өсвөр насны хүнд оногдуулсан хорих ялыг хойшлуулах болон өсвөр хүнд оногдуулсан хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээний Эрүүгийн хуульд заасан зарим төстэй боловч хүүхдийн эрхийг зөрчиж ялгаварласан шинжтэй хуулийн заалтуудыг нэг бүрчлэн дурдаж харьцуулан судалж, хуульчлах шаардлагатай тулгамдсан асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэх талыг илэрхийлнэ.

Мөн хорих ял хойшлогдсон хяналтын хугацаанд дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, хүмүүжил, төлөвшилд нь эергээр нөлөөлөхөд гэр бүлийн орчин, тэднийг шагналын хоногоор урамшуулах, олон улсын жишиг дүрэм, журам,

¹⁴⁸ <http://www.niislel.cd.gov.mn/page/1466.shtml?sel=1715> Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх хэлтсийн мэдээ, тайлан 2023 он;

¹⁴⁹ <http://www.niislel.cd.gov.mn/page/1466.shtml?sel=1715> Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх хэлтсийн мэдээ, тайлан 2023 он;

¹⁵⁰ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн албанаас авсан 2023 оны судалгаа;

¹⁵¹ Эрүүгийн хуулийн 6.2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Арван дөрвөөс арван зургаа хүртэл насны хүн энэ хуулийн тусгай ангийн 10.1/Хүнийг алах/, 11.1/Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах/, 12.1/Хүчиндэх/, 17.1/Хулгайлах/, 17.2/Дээрэмдэх/, 17.8/Эд хөрөнгө устгах, гэмтээх/, 20.7/Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хууль бусаар ашиглах/, 20.16/Олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулах/, 26.1/Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах/, 26.2/Кибер орчинд хууль бусаар халдах программ, техник хэрэгсэл бэлтгэх, борлуулах/, 26.3/Хор хөнөөлт программ хангамж бүтээх, ашиглах, тараах/, 29.8/Террор үйлдэх/-т заасан гэмт хэрэг үйлдсэн бол түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.” гэж заасан.

зөвлөмжийг ашиглах нь чухлыг тодорхойлж, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, Хүүхэд, гэр бүл залуучуудын хөгжлийн газар¹⁵², Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны уялдаа холбоог тодорхойлж энэ талаар баримталж буй бодлого, түүний хэрэгжилт болон олон улсын зарим туршлагыг судлан тодорхой санал дэвшүүлэхийг эрмэлзэв.

Үндсэн хэсэг

Өсвөр насны хүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага нь түүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, сэтгэцийн онцлогийг харгалзсан, нийгэмд өөрийн байр суурийг олоход туслах, боловсрол эзэмшүүлэх, үйлдсэн гэмт хэргийнх нь хор уршгийг ухамсарлуулах, гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэсэн орчин, хүмүүсийн нөлөөнөөс тусгаарлах, шаардлагатай тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг хорьж хүмүүжүүлэхэд чиглэсэн байна.¹⁵³

2015 оны Эрүүгийн хуулийн агуулга нь 2002 оны Эрүүгийн хуулиас ялгаатай нь гэмт хэрэг үйлдэж хорих ял шийтгэгдсэн хүүхдэд оногдуулсан ялыг аль болох биечлэн эдлүүлэхгүй байхад чиглэсэн онцлог хууль болсон билээ.

Эрүүгийн хуулийн 5 дугаар бүлэгт зааснаар гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд 5 төрлийн ял оногдуулах, мөн хуулийн 6 дугаар бүлэгт зааснаар 3 төрлийн албадлагын арга хэмжээ оногдуулж болохоор хуульчилж өгсөн. Үүнээс өсвөр насны хүнийг үйлдсэн гэмт хэргийн байдлаас хамааран нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах, сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих гэсэн үндсэн 3 төрлийн ялыг оногдуулах зохицуулалттай. Ял нь ял шийтгүүлснээс үүсэх ялтай байдал гэсэн эрх зүйн үр дагаврыг бий болгох ба Эрүүгийн хуулийн 6.7 дугаар зүйлд заасан хугацаанд хадгалагдана.

Эрүүгийн хуулийн 7.6 дугаар зүйлийн 1-т “...Шүүх анх удаа хөнгөн гэмт хэрэг¹⁵⁴ үйлдсэн өсвөр насны хүн, жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх, ганц бие эцэгт хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хоёр жил хүртэл хугацаагаар хойшлуулж болно. Энэ хугацаанд ялтанд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хяналт тавина.” гэж заасан.

2002 оны Эрүүгийн хуулийн 69 дүгээр зүйлд “Насанд хүрээгүй этгээдэд хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх талаар зааж, мөн хуулийн 69 дүгээр зүйлийн 69.1 дэх хэсэгт “Хөнгөн буюу хүндэвтэр гэмт хэрэг анх удаа үйлдсэн насанд хүрээгүй этгээдэд ял оногдуулахгүй байх нь зохистой гэж шүүх үзвэл түүнд дор дурдсан хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ оногдуулж болно.” гэж заасан байдаг. Үүнд:

1. Зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаа тогтоож засарч хүмүүжихийг даалгах;
2. Арван зургаан насанд хүрсэн этгээд бие дааж орлого олдог бол хохирлыг өөрийн хөдөлмөрөөр арилгах үүрэг хүлээлгэх;
3. Эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, сурган хүмүүжүүлэгч, ойрын төрөл, садны хүний хяналтад өгөх;
4. Хамт олон буюу төрийн бус байгууллага, түүнчлэн тодорхой иргэний хяналтад байлгахгаар тэдний хүссэнээр буюу зөвшөөрснөөр шилжүүлэх, шаардлагатай гэж үзвэл хүмүүжүүлэгч томилох.

2002 оны Эрүүгийн хуулийн 62.1 дэх хэсэгт “...Анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж хорих ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй этгээдийн үйлдсэн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, гэм буруутай этгээдийн хувийн байдал, гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдлыг харгалзан түүнийг нийгмээс тусгаарлахгүйгээр хүмүүжүүлэх боломжтой гэж шүүх үзвэл хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол

¹⁵² Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 20.6 дахь хэсэгт “...Залуучуудын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь орон нутаг дахь залуучуудын хөгжлийн төвийг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж ажиллана...” гэж заасан.

¹⁵³ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, УБ., 2015 он., 8.1 дүгээр зүйлийн 2 дахь заалт;

¹⁵⁴ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, УБ., 2015 он., 2.7 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид зааснаар хорих ялын дээд хэмжээг 5 жил, түүнээс доош хугацаагаар оногдуулахаар тогтоосон, эсхүл хорих ял оногдуулахаар заагаагүй гэмт хэргийг хөнгөн гэмт хэрэг гэнэ” гэж заасан.

биелүүлэхийг зургаан сараас хоёр жил хүртэл хугацаагаар хойшлуулж болно. Ийм тогтоол гаргасан үед нэмэгдэл ял биелүүлэхийг нэгэн адил хойшлуулна.” гэж заажээ.

Мөн хуулийн 62.3 дахь хэсэгт “...Шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан этгээд шүүхээс тогтоосон хугацаанд даалгасан үүрэг биелүүлээгүй буюу захиргааны шийтгэл хүлээсэн бол шүүгч цагдаагийн байгууллагын саналыг үндэслэн хорих ял оногдуулсан шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан шийдвэрийг хүчингүй болгож, хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх тухай захирамж гаргана.” гэж тусгайлан заасан.

Харин 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 8.6 дугаар зүйлийн 1-т “Шүүх анх удаа энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын дээд хэмжээг найман жил, түүнээс доош хугацаагаар тогтоосон, эсхүл энэ хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заагаагүй гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд энэ хуулийн 7.6 дугаар зүйлд заасны дагуу шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулахдаа 7.3 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсэгт заасан үүрэг хүлээлгэж, хязгаарлалт тогтоож болно.” гэжээ.

Мөн хуулийн 8.7 дугаар зүйлийн 1-т “Энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын дээд хэмжээг найман жил, түүнээс доош хугацаагаар тогтоосон, эсхүл энэ хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заагаагүй гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүний гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учруулсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, хувийн байдлыг харгалзан ял оногдуулахыг тэнсэж нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар хянан хүмүүжүүлэхээр шийдвэрлэж болно.”

Дээрх хуулиудын зохицуулалтыг харьцуулбал 2002 болон 2015 оны Эрүүгийн хуульд анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулах талаар заасан. Мөн 2015 оны Эрүүгийн хуульд шүүхээс үйлдсэн гэмт хэргийн хувьд энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын дээд хэмжээг найман жил, түүнээс доош хугацаагаар тогтоосон, эсхүл энэ хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заагаагүй гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авсан өсвөр насны этгээд эсхүл анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан өсвөр насны ялтанд нэгэн адил хамаарахаар хуульчилжээ.

Эрүүгийн хуулийн 8.7 дугаар зүйлийн 2-т “Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг гэм бурууг нь ухамсарлуулах, хохирлыг нөхөн төлүүлэх, хөдөлмөрлөх, амьдрах зөв арга барилд сургах, гэмт хэрэг дахин үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор энэ хуулийн 7.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан үүргийг хүлээлгэнэ.” гэж зааснаараа хорих ял хойшлогдсон, тэнссэн өсвөр насны хүнд хүлээлгэх хариуцлага төстэй байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 14.1-т “...Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш эрхтэй” гэж заасныг зарим талаараа зөрчсөн.

Учир нь Эрүүгийн хуулийн 8.7 дугаар зүйлийн 3-т “Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хүүхдийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хэрэгжүүлнэ.” гэж тусгайлан заасан, хорих ял авч ял хойшлогдсон өсвөр насны ялтныг хүүхдийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага хариуцах талаар хуулинд тусгайлан заагаагүй нь үл хайхарч, хуулийн өмнө эрх тэгш байх хүүхдийн эрхийг зөрчсөн.

Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан өсвөр насны хүүхдүүдийг Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар мэргэжлийн нийгэм сэтгэл албаараа дамжуулан агентлаг хоорондын тусгайлан гаргасан журмын¹⁵⁵ дагуу сургалтад хамруулж, сар бүр сургалтын үр дүнгийн талаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад тайлагнаж, үр дүнтэй ажил явагддаг.

¹⁵⁵ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын дарга, Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газрын дарга нарын хамтарсан 2017 оны 08 дугаар сарын 31-ний өдрийн А/170, А/0138 дугаар тушаал “Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэгжүүлэх журам;

2002 оны Эрүүгийн хууль хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байх хугацаанд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан насанд хүрээгүй этгээдэд захиргааны хяналт тавьж, цагдаагийн байгууллага хяналт тавьж ажилладаг байсан.

Судлаачийн зүгээс 2015 оны Эрүүгийн хуульд зааснаар цагдаагийн байгууллага хяналт тавихгүй байхаар хуульчилж, хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны ялтнуудад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас хяналтаа тавьж, төрийн бус байгууллагыг түшиглэн сургалтад хамруулдаг. Гэвч хүүхдийн асуудал хариуцсан төрийн байгууллагын оролцоог Эрүүгийн хуульд тусгайлан заагаагүйгээс энэ асуудалд хүүхдийн асуудал хариуцсан байгууллагын оролцоо байхгүй, үгүйлэгдэж байна.

Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүний гэм бурууг нь ухамсарлуулах, хохирлыг нөхөн төлүүлэх, хөдөлмөрлөх, амьдрах зөв арга барилд сургах, гэмт хэрэг дахин үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор 4 төрлийн үүрэг хүлээлгэж, 4 төрлийн хязгаарлалт тогтоох талаар хуульд заасан байдаг.

Тэнсэж, хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан өсвөр насны этгээд болон хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны ялтан нэгэн адил шүүхээс Эрүүгийн хуулийн 7.3 дугаар зүйлийн 2-т заасан 4 төрлийн үүргээс сонгон хүлээлгэж болохоор заасан хэр нь өсвөр насны ялтанд нэмж, Эрүүгийн хуулийн 7.3 дугаар зүйлийн 3-т заасан 4 төрлийн хязгаарлалт оногдуулахаар хуульчилсан.

Шүүх өсвөр насны ялтанд зарим үед үүрэг хүлээлгэхгүйгээр¹⁵⁶, ихэнх нь үед мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис, согтууруулах ундаа хэрэглэхийг хориглох, оршин суух газар, ажил, сургуулиа өөрчлөх, зорчин явахдаа хяналт тавьж байгаа эрх бүхий байгууллагад урьдчилан мэдэгдэх зэрэг үүргийг хүлээлгэж хорих ялыг хойшлуулж байна. Ингэснээр өсвөр насны хүнд зан үйлээ засах сургалтад хамрагдах үүрэг оногдуулахгүй болохоор тэднийг зүгээр л бүртгэх ажил хийгдэж байгааг өөрчлөх хэрэгтэй.

Эрүүгийн хуулийн 7 дугаар бүлгийн 7.6.1-т зааснаар хорих ял оногдуулсан шүүхийн тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулахад өсвөр насны хүн анх удаа хөнгөн гэмт хэрэг /хорих ялын дээд хэмжээ 5 жил/ үйлдсэн байхаар нийтлэг зохицуулалтын хэмжээнд тусгасан. Мөн хуулийн 8 дугаар бүлгийн 8.6.1-т заахдаа "...Анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж хорих ялын дээд хэмжээг 8 жил эсхүл түүнээс доош хугацаагаар тогтоосон гэдэг нь хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд хамаарах онцлог бөгөөд тусгай зохицуулалт болсон. Гэвч хоёр өөр бүлэг байсан ч хуулийн нийтлэг болон тусгай зохицуулалт агуулга, мөн чанарын хувьд нэгэн адил төстэй байх шинжийг агуулж чадахгүй байна.

Гэтэл шүүхээс өсвөр насны хүн хөнгөн эсхүл хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн эсэхээс үл хамааран хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг 2 жил хүртэлх хугацаанд хойшлуулах боломжтой байхаар хуульд заасан хуулийн хийдэл байна.

Насанд хүрсэн хүн, өсвөр насны хүн хоёрын хооронд нас, боловсрол, нийгмийн байр суурь зэргээрээ өөр ялгаатай. Гэвч өсвөр насны хүн ганцаараа эсхүл насанд хүрэгчидтэй бүлэглэн шунахайн сэдэлтээр амар хялбар аргаар мөнгө олох зорилгоор дахин олон удаагийн үйлдлээр хулгай хийж, өөрийн үйлдлээ бүрэн ухамсарласан байдаг.

Хэрвээ өсвөр насны хүнийг хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн ч одоогийн зохицуулалтаар хорих ял оногдуулж, хорих ялыг хойшлуулсаар байна гэвэл Эрүүгийн хуулийн 7 дугаар бүлэгт заасан хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулах зохицуулалтад зарим нэг нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, хуулийн хийдлийг арилгах хэрэгтэй.

¹⁵⁶2022 оны 5 дугаар сарын 01-ний өдөр Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх хэлтсийн Баянзүрх дүүргийн хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны хүнд холбогдох 6 хэргийг судалж үзэхэд шүүхээс үүрэг хүлээлгээгүй хорих ялыг хойшлуулсан байсан;

Сургалт-хүмүүжлийн байгууллага: Нийгэм-сэтгэл зүйн албатай учир нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч нар төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллаж гэмт хэргийн хор уршгийг арилгах талаар арга хэмжээ авч хохирлоо барагдуулахгүй бол хугацааны өмнө тэнсэн суллагдах эрх үүсэхгүй гэдгийг ойлгуулахаас гадна зан үйлд нөлөөлөх, хөдөлмөрлөх дадал олгох сургалтад биечлэн бүрэн хамруулснаар эерэг үр дүнд хүрдэг. Мөн өсвөр насны хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад хамруулж, бичиг үсэггүй, хичээл завсардсан хүүхдүүдийн хүмүүжилд эерэг нөлөө үзүүлдэг.

Мөн тодорхой хүнтэй харилцахыг хориглох, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис хэрэглэхийг хориглож тогтмол байнгын биечилсэн хяналтыг тавьж, зөвхөн хувийн хэрэгт бүртгэлтэй гэмт хэрэг үйлдэхэд хамааралгүй хүнтэй эргэлт, уулзалтаар уулзахыг зөвшөөрөх, ар гэр рүү нь утсаар яриулах зэрэг нь дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлсэн үр дүнтэй ажил болдог.

Улсын хэмжээнд тэнссэн этгээд, хорих биечлэн эдэлж байгаа хоригдол, хорих ялыг хойшлуулсан ялтанд сургалтын ажлыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2020 оны 6 дугаар сарын 03-ны өдрийн А/103 дугаар тушаалаар баталсан “Зан үйлд нөлөөлөх сургалт зохион байгуулах журам”-аар зохион байгуулж байна.

Дээрх журам нь Монгол Улсын хэмжээнд өсвөр насны хүн, жирэмсэн эмэгтэй, 3 хүртэлх насны хүүхэдтэй ганц бие эцэг, эхэд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан, хорих ял биечлэн эдэлж байгаа, тэнссэн зэрэг хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээ авагдсан бүх хүнийг хамруулсан нийтлэг зохицуулалттай. Гэвч хяналтад байгаа этгээдүүдийг нас, хүйс, сэтгэл зүйн онцлогоор нь ялгаж тус тусад нь сургалт зохион байгуулах талаар зааж өгөөгүйг өөрчлөх шаардлагатай.

2022 оны 4 дүгээр сараас эхлэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас улсын хэмжээнд Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх хэлтэст сургалтад хамрагдах үүргийн биелэлтийг хариуцсан нэг мэргэжилтний орон тоог баталсан ч өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд дахин орон тооны ажилтан баталж өгөөгүй. Энэ нь 21 аймаг, алслагдсан 3 дүүргийн хэмжээнд хуваан тооцоход хангалтгүй байна.

Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын хэмжээнд Эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэгч, сургалт хариуцсан мэргэжилтний оролцуулж, зан үйлд нөлөөлөх сургалтыг Их үйлсийн бүтээмж сургалтын төвийн¹⁵⁷ багшаар 1 сард нэг удаа тогтмол сургалтад хамруулж байна. Шийдвэр гүйцэтгэгч нараас өсвөр насны ялтны сургалтын үр дүнг сургалт ороход байсан эсэхээс хамаарч зөвхөн бүртгэлээр дүгнэдэг.

Тогтоолын биелэлтийг хойшлуулсан өсвөр насны ялтанд эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч дор хаяж 1 хүн батлан даалтад авч хараа хяналтдаа байлгаж, хүмүүжүүлэхээр зөвшөөрсөн иргэн үүргээ биелүүлэх талаар шаардлага тавьж, шүүхийн шийдвэрээр тогтоосон хязгаарлалт, даалгасан үүргийг танилцуулж, биелэлтийг хангуулах ажлыг зохион байгуулдаг ч төдийлөн үр дүнд хүрдэггүй.

Жендерийн эрх тэгш байдлын тухай хуулийн 14.4 дэх хэсэгт зааснаар “...эцэг, эх хүүхдэдээ нийгмийн үүрэг, хариуцлага, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх хамтын эрх тэгш оролцоо болон жендерийн эрх тэгш байдлын тухай ойлголт, хүнийг ялгаварлах үзэл, зан үйлийг өөрсдийн үлгэр дуурайл, гэр бүлийн хүмүүжлээр олгох ёстой...” гэж заасан байдаг ч энэ заалт гэмт хэрэгт өртсөн хүүхдүүдийн хувьд зөрчигдөөд байна.

Учир нь эцэг, эх нь салсан тохиолдолд хүүхдээ өөр дээрээ авч өсгөж байгаа аав эсхүл ээж нь бусад харгалзан дэмжигчдийнх нь хамт батлан дааж авдаг. Батлан дааж аваагүй бол надад энэ хүүхэд хамаагүй гэсэн байдлаар ханддаг. Энэ нь Гэр бүлийн тухай хуульд заасан “Эцэг, эх нь салсан байсан ч үр хүүхдээ хүмүүжүүлэх,

¹⁵⁷ Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх хэлтсийн хэмжээнд 2022 онд “Их үйлсийн бүтээмж” сургалтын төв төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллаж байна.

хамгаалах үүрэг нь дуусгавар болох үндэслэл болохгүй” гэдгийг тусгасантай зөрчилдөж байдаг.

Эрүүгийн хуулийн 8.7 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг хянан хүмүүжүүлэх хугацаанд хараа хяналтдаа байлгаж хүмүүжүүлэх үүргийг тодорхой хамт олон, төрийн бус байгууллага, эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, сурган хүмүүжүүлэгч, ойрын төрөл, садны хүн, тодорхой иргэний хүсэлтээр нь, эсхүл зөвшөөрснөөр нь даалгаж болно.” гэж хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан өсвөр насны этгээдэд хамааруулж хуульчилсан боловч хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан өсвөр насны ялтанд чиглэсэн ийм заалт байхгүй байна.

Мөн өсвөр насны ялтныг батлан даах баталгаа гаргасан асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн зүгээс ерөнхий боловсролын сургалтад хамрагдаж байгаа эсэх, хичээлээ хийх, таслах, тэнэх үйлдэл гаргаж байгаа эсэхэд нэг бүрчилж, биечлэн хяналт тавих боломж байхгүй.

Шийдвэр гүйцэтгэгч өсвөр насны ялтныг уруу татаж болзошгүй насанд хүрэгчидтэй уулзаж, харилцахыг хязгаарлах, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис хэрэглэхийг хориглож шүүхээс хязгаарлалт тогтоосныг хангуулахаар баталгаа авч тайлбар авах ажлыг сар бүр тогтмол хийсэн ч байнгын биечилсэн хяналт тавьж чадахгүйн улмаас яг хаана хэнтэй юу хийгээд явж байгаа эсэхийг мэдэх боломжгүй. Эцэг, эх нь батлан даалтад авлаа ч гэсэн ажил гэрийн хооронд явсаар өөрийн мэдэлгүй хүүхдээ үл хайхрах нь түгээмэл байна.

Анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээс оногдуулсан хорих ялыг хойшлуулсан өсвөр насны ялтныг байнгын хяналт тавьж хүмүүжүүлэхэд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага¹⁵⁸, Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар¹⁵⁹ хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны хүнд шүүхээс даалгасан үүрэг болох зан үйлээ засах сургалтад нь сэтгэл заслын үйлчилгээ, хүүхдийг үл хайхрах хүчирхийллийн эсрэг сургалт, ухуулгуудыг Жендерийн үндэсний хорооны нэгжүүдтэй хамтран зохион байгуулах эрх зүйн орчин үгүйлэгдэж байна.

Өсвөр насны ялтныг ялаас чөлөөлөхдөө: Эрүүгийн хуульд хорих ялын дээд хэмжээг 8 жил хүртэл эсхүл түүнээс доош хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд шүүхээс оногдуулсан хорих ялын хугацааг хоёрны нэгээр бодож, ялыг багасган биечлэн эдлэх хорих ялыг 2 жил хүртэл хугацаанд хойшлуулах боломжтой.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэгч тогтоолын биелэлтийг хойшлуулсан ялтны сахилга, засрал хүмүүжил, шүүхээс даалгасан үүрэг, тогтоосон хязгаарлалтын биелэлтийн талаар хяналтын хувийн хэрэгт 30 хоног тутам тэмдэглэл хийж, тухай бүр нь прокурорт танилцуулж хянуулдаг. Энэ үед прокуророос тавьж буй шаардлага нь зан байдлын тодорхойлолт, сургалтад хамрагдсан хугацаа, засрал хүмүүжилд хяналт тавьдаг. Хорих ялыг хойшлуулсан хугацаа дуусмагц энэ тухай прокурор, цагдаагийн байгууллага болон ял шийтгүүлсэн ялтанд албан бичгээр мэдэгддэг.

Эрүүгийн хуулийн 8.6 дугаар зүйлийн 4-т “Өсвөр насны хүнд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаанд шүүхээс хүлээлгэсэн үүрэг, тогтоосон хязгаарлалтыг зөрчөөгүй бол прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх ялаас чөлөөлнө.” гэжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 186 дугаар зүйлийн 2.6-т “...Шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаа дуусмагц энэ тухай прокурор, цагдаагийн байгууллага болон ял шийтгүүлсэн этгээдэд бичгээр мэдэгдэх” гэж зааснаас болоод практикт ял хойшлогдсон хугацаа дуусмагц шийдвэр гүйцэтгэх

¹⁵⁸ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага;

¹⁵⁹ Гэр бүл хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газар;

ажиллагааг дуусгавар болгож, прокурор ял хойшлуулсан шийдвэрийг шүүх хурлаар оруулж шийдвэрлэхгүй байгааг анхаарах шаардлагатай.¹⁶⁰

Бусдад учруулсан гэм хорын хохирлыг асран хамгаалагч болох хууль ёсны төлөөлөгч нь төлөхөөр шийтгэх тогтоолд заасан байдаг боловч "...гэмт хэргийн хор уршгийг арилгах" арга хэмжээний талаарх үүргийг хүлээлгэхгүй байгаа нь буруу байна. Учир нь гэмт хэрэг үйлдэж хорих ял авах үедээ 18 насанд хүрээгүй, хорих ял авч 2 жил хүртэл хойшлогдсон хяналтын хугацаа дуусах үед насанд хүрсэн, бусдад учруулсан гэм хорын хохирол төлөгдөөгүй байвал хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх эсхүл хохирлыг нэн даруй төлсөн тохиолдолд ялаас чөлөөлөх асуудлыг шүүх хурлаар нэг мөр шийдвэрлэх нь чухал юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 188.1 дахь хэсэгт "...Хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг биелүүлэхийг хойшлуулсан, тэнссэн хугацаанд ялтан засарч хүмүүжсэнээ үлгэр жишээ зан төлөв, сурлага, хөдөлмөрт үнэнч, шударга хандлагаараа харуулсан, шүүхээс хүлээлгэсэн үүргийг биелүүлсэн, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг нөхөн төлсөн буюу гэм хорыг арилгасан ялтны хянан харгалзахаар тогтоосон хугацааны 50 хувиас багагүй хугацаа өнгөрсөн тохиолдолд шийдвэр гүйцэтгэгч ялтныг ялаас чөлөөлүүлэх саналыг прокурорт гаргаж болно..." гэж заасан. Тухайлбал, Шүүхээс 6 жилийн хорих ял оногдуулахаар гэмт хэрэг үйлдэж гэм буруутайн тогтоогдож, ял багасгуулж, 3 жилийн хорих ялаар шийтгүүлж, шүүхээс 2 жилийн хугацаанд ял хойшлогдон, эхний 1 дэх жилдээ, хүлээлгэсэн үүрэг, тогтоосон хязгаарлалтыг зөрчөөгүй, зөрчил гаргаагүй бол ялаас чөлөөлөгдөнө.

Хорих ялыг хойшлуулсан шийдвэрийг хүчин болгохдоо: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 187.2 дахь хэсэгт "...Ялтан тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаанд шүүхээс хүлээлгэсэн үүргийг биелүүлээгүй, эсхүл шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг 6 сарын хугацаанд хоёр, түүнээс дээш удаа зөрчсөн, эсхүл хориглолт, хязгаарлалтыг зөрчсөний улмаас хүн, хуулийн этгээдийн хуулиар хамгаалагдсан эрх, ашиг сонирхолд хохирол учирсан¹⁶¹, эсхүл хүлээлгэсэн үүргийг биелүүлээгүй бол шийдвэр гүйцэтгэгч тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан шийдвэрийг хүчингүй болгуулж, хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх саналаа прокурорт хүргүүлнэ" гэжээ.

Шүүхээс хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан шийдвэрээ хүчингүй болгосноор өсвөр насны ялтны хяналтын хугацаа хэдэн сар, өдөр, хоног өнгөрсөн, сургалтад хамрагдсан хугацаанаас үл хамаарч хорих ялыг биечлэн эдлүүлж байгаа нь хүүхдийн эрх зүйн байдлыг дордуулж байна.

Тухайн өсвөр насны хүний хяналтын хугацаанд байсан өдөр, хоног, сарыг хорих ялыг эдэлсэн хугацаанд оруулан тооцож шаардлагатай. Тухайлбал, нийтэд тустай ажил хийлгэх ял, зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорих ялаар солихдоо эдлээгүй үлдсэн ажлын цаг¹⁶², хяналтын хугацааг¹⁶³, шагналын хоногийг¹⁶⁴ хасаж үлдсэн хугацаанд ялын дүйцүүлж хорих ялаар сольдог.

Хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан өсвөр насны хүний эрх зүйн байдал нь Эрүүгийн хуулийн 7 дугаар бүлэгт "...ялтан..." гэж тусгайлан зааж томъёолсон тул сургалтад хамрагдсан байдал, сар өдрийг харгалзан үзэж Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 223, 224 дүгээр зүйлд заасантай нэгэн адил сургалтын ажлын бүтээмж, чанарыг үндэслэн 1 сард 10 хүртэл

¹⁶⁰ НШШГТ-ын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх хэлтсийн архиваас 2021 онд дуусгавар болсон өсвөр насны хүнд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан 100 хэргийг судлахад хяналтын хугацаа дуусахад прокурор дүгнэлт гаргаж, хорих ялаас чөлөөлөх асуудлыг шүүхээс оруулж, хэргийг шийдвэрлээгүй байсан;

¹⁶¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, УБ., 2017

¹⁶² Эрүүгийн хуулийн 5.4 дүгээр зүйлийн 4-т "...Ялтан нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг биелүүлээгүй бол нийтэд тустай ажил хийлгэх ялын найман цагийн ажлыг нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино..."

¹⁶³ Эрүүгийн хуулийн 5.5 дугаар зүйлийн 3-т "...Ялтан зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг биелүүлээгүй бол ялтны зорчих эрхийг хязгаарлах ялын эдлээгүй үлдсэн хугацааны нэг хоногийг хорих ялын нэг хоногоор тооцож хорих ялаар солино..."

¹⁶⁴ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, УБ., 2017 он, 175 дугаар зүйлд "...Зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн ялтныг урамшуулах..." талаар заасан.

хоногийн шагналын хоног олгох, ялтанд олгох шагналын хоногийг нэг улиралд 30 хоногоос илүүгүй байхаар тогтоож өсвөр насны ялтныг урамшуулж, хорих ял хойшлогдсон хугацаа дуусаж хорих ялыг биечлэн эдлүүлэхээр шүүх шийдвэр гаргасан тохиолдолд шагналын хоног, сургалтад хамрагдсан хугацааг хасаж хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх тогтолцоо заавал байх ёстой.

Анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны ялтан хорих ял хойшлогдсон хугацаагаа дуусгаад дахин тодорхой хугацаанд хяналтад хорих ялыг завшуулахгүй нөгөө талаас гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдохоос урьдчилан сэргийлэх ач холбогдолтой. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ялыг биечлэн эдэлж байгаа хүүхдүүд шиг хүмүүжиж чаддаггүй. Хэрвээ хүүхдийн асуудал хариуцсан төрийн байгууллага хариуцаж байвал дахин гэмт хэрэг үйлдэх нь багасна. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад¹⁶⁵ ял эдэлж буй өсвөр насны хоригдлуудын ял шийтгэлийн байдал. 2023.05.12-ний өдрийн байдлаар.

Хүснэгт №2

Эрүүгийн хуулийн зүйл, анги	Гэмт хэргийн ангилал	
	Хөнгөн	Хүнд
11.1.Бусдын бие махбодод хүнд гэмтэл санаатай учруулах		3 хоригдол. 16-17 насны /4-5 жилийн хорих ялтай/ Анх удаа бүлэглэн
12.1.2.1, 12.1.2.2 Бусдын бэлгийн эрх чөлөөнд халдах	3 хоригдол. 16-17 насны /1-2 жилийн хорих ялтай/ Анх удаа бүлэглэн	
12.1.4 бусдын бэлгийн эрх чөлөөнд халдах /хүндрүүлэх нөхцөлтэй/		4 хоригдол. 15-17 насны /5-6 жилийн хорих ялтай/ Анх удаа
17.1.2.1 Хулгайлах	17 хоригдол. 14-16 насны 2-3 жилийн хорих ялтай /Анх удаа ял авсан 12, дахин шийтгэгдсэн 5/	
17.2.2. Дээрэмдэх		5 хоригдол. 15-17 насны 1-2 жилийн хорих ялтай дахин үйлдсэн .
Бүгд	20 хоригдол.	хоригдол.

Дээрх хүснэгтээс 15 өсвөр насны хоригдол анх удаа гэмт хэрэг үйлдээд 1-3 жилийн хорих ялаа биечлэн эдэлж байна. Энэ нь эцэг эхийн зүгээс тавих хараа, хяналт алдагдаж бүтэн буюу эцэг эх нь салж сарнисан хагас өнчрөлд орох нь өсвөр насны хүүхдүүдийг гэмт хэрэг үйлдэхэд нэг нөхцөл болж байна.

Профессор Н.Жанцан 52 жилийн өмнө 1971 онд Монголд гэр бүл салалтын улмаас өнчирсөн үл хайхрагдсан хүүхдүүдийн 12.6% нь гэмт хэрэг үйлдэж, 14.5% нь зөрчилд холбогдсон байгааг¹⁶⁶ тогтоосон байдаг. Насанд хүрээгүй хүмүүсийн үйлдэж буй хэргийн 60 гаруй хувь нь хулгайлах, үлдсэн хувь нь дээрэмдэх, хүчиндэх, танхайрах, зодоон бусад хэргүүд зонхилон эзэлдэг¹⁶⁷ гэдгийг судалгааны ажлаараа баталсан.

¹⁶⁵ Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нийгэм, сэтгэл зүйн албанаас авсан 2022 оны 5 сарын судалгаа; ¹⁶⁶ Н.Жанцан, Ю.Цэвээннамжил, "Насанд хүрээгүй хүмүүсийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлье", УБ., 1975 он., 26 дахь тал

¹⁶⁷ Б.Наранзаяа. "Насанд хүрээгүй этгээдээс үйлдэгдэж буй хулгайн гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн ба криминологийн зарим асуудал" сэдэвт Цагдаагийн дээд сургуулийн дипломын ажил., УБ., 1999 он., 56 дахь тал

Гэр бүл салалт хүүхдэд сөрөг үр дагавар авчирдаг гэдгийг эрдэмтэн Н.Жанцан 1984 онд өөрийн бүтээлдээ "...гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүй хүмүүсийн 400 хавтаст хэргийн материалд судалгаа хийж үзэхэд судалгаанд хамрагдагсдын 33.2% бүрэн биш гэр бүлд хүмүүжсэн, 4.6% нь эцэг эхгүй, 18.1% эцэгтэйгээ, 9.2% эхтэйгээ, 1.3% нь төрөл садныхантайгаа хамт амьдарч байсан байна¹⁶⁸..." гэж тэмдэглэсэн байна. Үл хайхрагдах байдал нь хүүхдийн хүмүүжилд чухал нөлөө үзүүлдэг гэдгийг 39 жилийн өмнө баталсан. Мөн 2013-2017 онд хорих ял авч хойшлогдсон 1273 хүүхэд, хорих ял биечлэн эдэлсэн 134 хүүхдийн ар гэрийн байдалд гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлсөн зэргээс харж болно.

Олон улсын гэрээ, конвенц: Насанд хүрээгүй этгээдэд хорих ял оногдуулахыг аль болохоор зайлсхийж, харин нээлттэй "шорон" буюу нийгмээс тусгаарлахгүйгээр эрх чөлөөг нь түр хязгаарлах замаар нийгэмшүүлэх чиглэлийн олон сонголттой ялын төрлийг хэрэглэж, энэ нь "төр, иргэний байгууллага, гэр бүл"¹⁶⁹ гэсэн гурвалсан субьектийн хамтын хариуцлагын зарчмаар хэрэгжүүлэхээр зохицуулсан байдаг.

НҮБ-аас гаргасан жишиг дүрэмд¹⁷⁰ энэ талаар тодорхой тусгасан ба энэ нь шүүхээс хорихоос өөр төрлийн ялыг түлхүү хэрэглэх болсныг илэрхийлнэ. Хүүхдийн эрхийн конвенцод хүүхэд бүр эрхээ эдлэхийн тулд шаардлагатай бүхий л олон улсын конвенц болон үндэсний хуулийг хэрэглэх эрхтэй.¹⁷¹ Насанд хүрээгүй этгээдийн хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа нь тэдний насыг болон засарч хүмүүжихэд нь дэмжлэг үзүүлэхийг харгалзсан байна.¹⁷²

Олон улсад хэргийн нөхцөл байдал шаардахгүй бол насанд хүрээгүй нэг ч хүнийг эцэг, эхийнх нь хараа хяналтаас бүрэн буюу зарим хэмжээгээр гаргаж болохгүйг заасан байдаг боловч энэ журмын хэрэгжилт хангалтгүй байгааг Нийслэлийн хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн газраас 2013 онд НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн санхүүжилтээр "Ариусахуй ертөнц" сэтгэл зүйн төв, сэтгэл заслын эмнэлгээр "Насанд хүрээгүй хүн гэмт хэрэг үйлдэж байгаа шалтгаан нөхцөлийг судлах" чанарын судалгааг захиалан гүйцэтгүүлсэн¹⁷³ судалгааны жишиг үр дүнгээр дараах байдлаар тайлбарлаж болно.

Уг судалгаанд 2013 онд ял хойшилсон 40 хүүхэд, тэдний эцэг, эх болох 40 хүний хамруулсан байдаг.

Хүснэгт №3

40 хүүхдийн үйлдсэн гэмт хэрэг хувь, хэмжээ			Гэмт хэрэг үйлдсэн насны байдал	
Хулгайлах /ЭХ-н 17.1/	Дээрэмдэх /ЭХ-н 17.2/	Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах /ЭХ-н 11.1/	14 насны	15-17 насны гэмт хэрэг бүлэглэн үйлдсэн
/7/ 17%	/8/ 20%	/19/ 47%	Хулгайлах /ЭХ-н 17.1/	/ЭХ-н 17.2/ /ЭХ-ийн 11.1/
-	Үүнээс /28/ 70% бүлэглэн үйлдсэн		-	-

Судалгаанд хамрагдсан 40 хүүхдийн 47% нь дээрэмдэх, 20% нь хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах, 17% нь хулгайлах гэмт хэрэг, 70% нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг, хүний амь бие эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэрэг бүлэглэн үйлдсэн. Тэднээс 14-өөс доош насныхан нь ихэвчлэн хулгайн гэмт хэрэг үйлдсэн бол 15-17 насныхан нь танхайн гэмт хэрэг, дээрэмдэх гэмт хэрэг бүлэглэн үйлдсэн; 58% нь

¹⁶⁸Н.Жанцан."Насанд хүрээгүй хүмүүсээс үйлдэж байгаа гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх арга зам".УБ.,1984. 85 дахь тал

¹⁶⁹"Дэлхийн эрүүгийн загвар хууль ба орчин үе".УБ., 2013 он., 34 дахь тал

¹⁷⁰НҮБ-ын хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд холбогдох наад захын жишиг дүрэм./Токиогийн дүрэм/Ерөнхий Ассемблейн 1990 оны 10-р сарын 14-ний өдрийн 45/110 дугаар тогтоол

¹⁷¹"Хүүхдийн эрхийн конвенц".НУ.,1989 он.,37(Б);

¹⁷²"Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт"., 1966 он.,14.4 дахь хэсэг

¹⁷³Хууль зөрчлсөн хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн гарын авлага., Нийслэлийн хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн газар.,УБ.,2016 он., 9 дахь тал

эхийн, 17% нь эцэг, асран хамгаалагчдын асрамж халамжид амьдардаг хүүхдүүд гэмт хэрэг үйлдсэн байдаг¹⁷⁴.

Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд заасан эцэг, эх асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн хүлээх зарим үүрэг¹⁷⁵-ийн хэрэгжилт хуульд нийцэхгүй, эцэг, эхийн хараа хяналт муу байна. Үүнд:¹⁷⁶

Хүүхдэд гэр бүлдээ аз жаргалтай, хайр халамжтай, бүхий л талаар хөгжих орчныг бүрдүүлэх, хүүхдээ хүмүүжүүлэх, харилцааны соёл төлөвшүүлэх, хүүхдийн хөгжил, эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй эрсдэлт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, хүүхдийг хууль тогтоомжид заасан нийгмийн үйлчилгээнд хамруулах; хүүхдийг хөгжиж, төлөвшихөд нь дэмжин туслах зэрэг тус тус хангагдаагүйтэй холбоотой гэж үзэж байна.

Гадаадын зарим орны туршлагаас үзэхэд: Оросын Холбооны Улсын Эрүүгийн хуульд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаа дуусахад шүүх хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх шийдвэр гаргадаг. Хойшлуулсан хугацаанд сургалтад хамруулаад шагналын хоног олгох, сургалтад хамрагдсан өдөр, хоногийг хорих ялын хугацаанаас хасаж тооцдоггүй.

Босния Герцеговин Улсын “Чука” нөхөн сэргээх, сурган хүмүүжүүлэх төв туршлага авахад болохуйц үр дүнтэй гэж боддог. Түр байрлуулах төв нь ял хойшлогдсон хүүхдэд сургалт, хүмүүжлийн болон мэргэжил олгох сургалтыг зохион байгуулах, хүүхдийн харилцааны чадвар, эцэг, эхийн чадварыг нэмэгдүүлэх, биеийн тамирын арга хэмжээ, тоглоом, олон нийтийн клуб ажиллуулах, төрийн бус байгууллагатай хамтран ажилладаг. Уг төвд хүүхэд 6 болон 12 сарын хугацаанд 7 хоногийн 4 өдрийг тухайн төвд өнгөрүүлдэг ба 2 ажилтан хөтөлбөрт хяналт тавьж, сайн дурын 8 ажилтан /оюутан/ өдөр тутмын үйл ажиллагааг хариуцдаг. Хүүхдийн шүүх нь Чугакийн амжилтыг харгалзаж, хугацааг богиносгосон ба хорихын оронд хүмүүжлийн дээрх байгууллагад шүүхийн шийдвэрийг явуулдаг болсон.

Англо-Саксоны эрх зүйн тогтолцоотой, Америкийн Нэгдсэн Улсад насанд хүрээгүй этгээдийн эрүүгийн хэргийг насанд хүрсэн этгээдийнхээс ялгасан системийг төлөвшүүлэх нь эрүүгийн шүүхийн тогтолцоонд хамгийн зөв дэвшил юм гэдгийг АНУ-ын дээд шүүхээс тогтоосон байдаг. Насанд хүрээгүй этгээдүүдийн шүүхээр хэргийг тусад нь шийдвэрлэдэг¹⁷⁷.

Ийнхүү шүүхээр хэргийг хянан шийдвэрлэсний дараагаар нийгмийн ял болон баривчлах ял оноодог.

1. Нийгмийн ял нь гэмт хэрэгтнийг хорихгүйгээр шийтгэх ялын төрөл бөгөөд хэлэлцүүлэхээр шилжүүлэх, эцэг эхийн хүмүүжил олгох сургалтад суух, нөхөн төлбөр төлүүлэх арга хэмжээг авдаг.
2. Хэлэлцүүлэхээр шилжүүлэх нь: нутгийн холбоо, мөн залуучуудын хууль зүйн ажилчидтай хамтран хүүхдийн зан авир засах ажлын программд хамруулахыг зөвшөөрөх¹⁷⁸

Эх газрын эрх зүйн тогтолцоотой, ХБНГУ-д насанд хүрээгүй хүнийг тухайн процессын хууль нь Насанд хүрээгүй этгээдийн шүүхийн дүрэмтэй, Насанд хүрээгүй хүний шүүх ажилладаг онцлогтой.

¹⁷⁴“Монгол улсад насанд хүрээгүй хүмүүсээс болон хүүхдийн эсрэг үйлдэгдсэн гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл” сэдэвт судалгааны ажлын тайлан /2013-2017/, УБ., 2018 он., 44 дахь тал;

¹⁷⁵Монгол улсын Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, УБ., 2016 он., 10 дугаар зүйл;

¹⁷⁶Мөн хуулийн 10.1.1, 10.1.2, 10.1.3, 10.1.5, 10.1.8, 10.1.10 дахь заалт;

¹⁷⁷ Ч.Болормаа. “Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд хүлээлгэх ялын бус Эрүүгийн хариуцлагыг боловсронгуй болгох нь” сэдэвт илтгэл”, Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл, /дугаар 4/, УБ., 2020 он., 263 дахь тал;

¹⁷⁸ Мөн тэнд 264 дахь тал;

Мөн насанд хүрээгүй этгээдэд хорих ялыг оногдуулахыг төдийлөн яардаггүй бөгөөд:

- Боловсролын хориг буюу насанд хүрээгүй этгээдийг заавал суралцах хичээл, заавал очиж оролцох ёстой нийгмийн үйл ажиллагаануудыг зааж өгдөг,
- Сахилгын арга хэмжээ /хичээл/ буюу тухайн гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүй этгээдэд тухайн үйлдсэн гэмт хэргийнх нь нийгмийн хор аюул, сэрэмжлүүлэг, хууль эрх зүйн хязгаарлалтын талаар албадан хичээл заадаг¹⁷⁹.

Манай улсад хүүхдийн тусгайлсан шүүх, хүүхдүүдийг байршуулан хүмүүжүүлэх тусгай төв ажилладаггүй.

Доктор Ю.Бадамханд “Насанд хүрээгүй хүмүүст зориулсан тусгайлсан шүүх тогтолцоо (juvenile justice)-ны гол зарчим нь ЭХХША-ны хамгийн дээд боломжит нэг бүрчилсэн ажиллагааг хангах явдал юм”¹⁸⁰ гэж тодорхойлсон.

Хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны хүн болоод батлан дааж авсан эцэг, эх асран хамгаалагч руу нь чиглэсэн үл хайхрах хүчирхийллийн эсрэг сургалтууд явагддаггүй. Иймд Хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын хөгжлийн газрын оролцоог Эрүүгийн хуульд зөвхөн хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд оролцох байдлаар хязгаарлаж зохицуулсныг өөрчилж, хорих ял хойшлогдсон өсвөр насны хүний хяналтын хугацаанд хүмүүжүүлэхэд оролцох талаар тусгайлан зааж хуульд тусгайлан зааж өгөх шаардлага үүссэн.

Дүгнэлт

Хорих ялыг хойшлуулсан өсвөр насны хүнийг Чука нөхөн сэргээх, сурган хүмүүжүүлэх төв, АНУ, Герман Улс шиг хүүхдийг хэргийг хянан шийдвэрлэх тусгайлсан шүүхийг байгуулах, шүүхээс даалгасан үүргийг хэрэгжүүлэхдээ нийгэмшүүлэх нөхөн сэргээх, мэргэжил олгох, ажил сургуультай байлгах зэрэг тусгайлсан ажлыг Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газраар дамжуулан явуулах шаардлагатай байна.

Өсвөр насны ялтны эцэг, эх салсан байхаас үл хамаарч хянан хүмүүжүүлэх, хараа хяналтдаа байлгах үүргийг хүлээсэн батлан даагч эцэг, эх, харгалзан дэмжигчдийг өсвөр насны ялтны хамт үл хайхрах хүчирхийллийн эсрэг сургалтад хамруулах шаардлагатай байна.

Шүүхээс хорих ял оногдуулсан шүүхийн тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулах үедээ заримдаа өсвөр насны хүнд зан үйлээ засах сургалтад хамруулах үүргийг зааж өгөөгүйгээс зарим хүүхдүүд сургалтад хамрагдах боломжгүй болдог. Иймд сургалтад заавал хамрагдах үүрэг хүлээлгэж хорих ялыг хойшлуулах талаар хуульд тусгах хэрэгтэй.

Тогтоолын биелэлтийг хойшлуулсан хугацаанд өсвөр насны ялтны хорих ялыг хойшлуулсан хугацаа дуусгавар болж, ялаас чөлөөлөгдөхгүй эсхүл санаатай шинээр гэмт хэрэг үйлдэж хорих ялыг хойшлуулсан шийдвэрийг хүчингүй болгож хорих ялыг биечлэн эдлүүлэхээр шүүх шийдвэр гаргавал эдлээгүй үлдсэн хорих ялын хугацаанаас шагналын хоног, хяналтын бүртгэл, сургалтад хамрагдсан өдөр хоногийг хасаж, эдлээгүй үлдсэн хорих ялын хугацааг биечлэн эдлүүлэх нь хүүхдийн эрх зүйн байдлыг дордуулахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэх боломжтой.

Санал

1. Эрүүгийн хуулийн 7.6 дугаар зүйлийн 1-т “Шүүх анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж хорих ялын дээд хэмжээг 8 жил эсхүл түүнээс доош хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүн...”, хөнгөн гэмт хэрэг үйлсэн жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх, ганц бие эцэгт хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хоёр жил хүртэл хугацаагаар хойшлуулж болно. Энэ хугацаанд ялтанд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага хяналт тавина гэж өөрчлөлт оруулах,

¹⁷⁹ Мөн тэнд 265 дахь тал;

¹⁸⁰ Ю.Бадамханд, “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны үед насанд хүрээгүй хүмүүсээс байцаалт авахад тулгамдаж буй асуудал”, Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл, /дугаар 3/ .УБ.,2017 он., 101 дахь тал

2.Эрүүгийн хуулийн 8.6 дугаар зүйлд “Хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан өсвөр насны ялтныг хянан хүмүүжүүлэх асуудлыг хүүхдийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хэрэгжүүлнэ” гэж нэмэлт оруулах

3.Эрүүгийн хуулийн 8.6 дугаар зүйлд “Хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулахдаа заавал 7.3 дугаар зүйлийн 2.2-т заасан зан үйлээ засах сургалтад хамрагдах үүрэг хүлээлгэхээр тусгах

4.Эрүүгийн хуулийн 8.6¹-т, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 186.2¹-т “...Өсвөр насны хүнд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаа дуусмагц сургалтад хамрагдсан, засарч хүмүүжсэн байдлаас хамаарч сард 10 хүртэл шагналын хоног олгож урамшуулах, сургалтад хамрагдсан өдөр, хоногийг хорих ялыг биечлэн эдлэх хугацаанаас хасаж тооцож болох...” талаар хуульчлах

6.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 186 дугаар зүйлийн 2.6-т “Шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаа дуусмагц энэ тухай прокурор, цагдаагийн байгууллага, хорих ял оногдуулсан шүүх болон ял шийтгүүлсэн этгээдэд бичгээр мэдэгдэх” гэж өөрчлөлт оруулах

5.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 186.2-т “Хорих ял хойшлогдсон хугацаанд эцэг эх нь тусдаа амьдардаг салсан байхаас үл хамаарч хүүхдээ хоёул үл хайхрахгүй байж батлан дааж асран хамгаалах, үл хайхрах хүчирхийллийн эсрэг сургалтад хамрагдахад байлцах” талаар хуульчлах

6.Өсвөр насны хүнд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан хугацаанд зан үйлээ засах сургалтад хамрагдах үүргийг хэрэгжүүлэхэд ач холбогдол бүхий хүүхдэд зааж чиглүүлсэн сургалтын журмыг боловсруулах

7.Өсвөр насны хүнийг хэргийг хянан шийдвэрлэх дагнасан шүүхийг байгуулах,

Ашигласан материал

1. Олон улсын гэрээ, конвенц:

- НҮБ-ын Хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд холбогдох наад захын жишиг дүрэм /Токиогийн дүрэм/ Ерөнхий Ассемблейн 1990 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдрийн 45/110 дугаар тогтоол.
- 1989 оны Хүүхдийн эрхийн конвенц
- 1966 оны Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт
- “Насанд хүрээгүй хүмүүсийн талаар шүүн таслах ажиллагаа явуулахтай холбогдуулан НҮБ-аас гаргасан стандартын наад захын журам”., /Бээжингийн журам/ 1985 оны 11 дүгээр сарын 29-ний Ерөнхий Ассемблейн 40/33 дугаар тогтоолоор баталсан./

2. Хууль тогтоомж, журам:

- Эрүүгийн хууль.,УБ.,2002 он;
- Хүүхдийн эрхийн тухай хууль.,УБ.,2016 он;
- Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль.,УБ.,2017 он;
- Эрүүгийн хууль.,УБ.,2017 он;
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль.,УБ.,2017 он;

3. Ном, сурах бичиг, судалгааны ажил, тайлан, сэтгүүл:

- Н.Жанцан, Ю.Цэвээннамжил, “Насанд хүрээгүй хүмүүсийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлье”.,УБ.,1975 он;

- Н.Жанцан.,”Насанд хүрээгүй хүмүүсээс үйлдэж байгаа гэмт явдлын шалтгаан, нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх арга зам”,УБ.,1984 он;
- UNICEF.,Хууль зөрчсөн хүн хүүхдийн асуудал Монголд.,2002 он;
- Б.Наранзаяа. “Насанд хүрээгүй этгээдээс үйлдэгдэж буй хулгайн гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн ба криминологийн зарим асуудал” сэдэвт Цагдаагийн дээд сургуулийн дипломын ажил.,УБ.,1999 он;
- “Хүүхдийн эрх хүүхэд хамгаалал”,УБ.,2011 он;
- “Дэлхийн эрүүгийн загвар хууль ба орчин үе”,УБ., 2013 он;
- Хууль сахиулах үйл ажиллагаа, онол, практикийн тулгамдсан асуудал.,УБ.,2016 он.,/Д.Насанбат.,”Хорих байгууллагын ялтан болон хорих байгууллагаас суллагдсан хүмүүст явуулсан нийгэмшүүлэх ажлын үр нөлөө” илтгэл/;
- Хууль зөрчсөн хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн гарын авлага., Нийслэлийн хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн газар.,УБ.,2016 он;
- Ю.Бадамханд.Жендерт суурилсан гэр бүлийн хүчирхийлэл.,УБ.,2016 он;
- Монгол Улсын Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн тайлан. УБ.,2017 он;
- Монгол Улсын БЗД-ийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн нэгдсэн тайлан.,УБ.,2018 он;
- “Монгол Улсад насанд хүрээгүй хүмүүсээс болон хүүхдийн эсрэг үйлдэгдсэн гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл” судалгааны тайлан /2013-2017/,УБ.,2018 он;
- Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл. УБ.,2020. №4